

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיימים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

מצות דינין
בבי נח

- תקנו -

נמסר בש"ק פ' נח ה'תשע"ח

בש"ק לך לך יחל השיעור אי"ה בשעה 16:20. מנחה בשעה 16:00 ויהיה בענין:
מילה בשבת

החל משבת הבאה יעבור השיעור לשעה 21:00 בליל שבת

השיעור לעילוי נשמת ר' שלמה ב"ר בן ציון זצ"ל ור' שמואל יצחק ב"ר דוד זצ"ל

בברכת שבת שלום
המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה ל"תמותי עיצוב גרפי": timnal@zahav.net.il

מצוות דינין בני נח

מתורצת בזה [ויש להעיר שלא הזכיר הבן לתרץ בזה קושיית אביו], שהרמב"ם שמייעט דם האברים מחיוב מיתה, מיירי בכגון שחברו מוחל, אבל בלאו הכי חייב משום מצות 'דינין'.

א לא שעדיין אין מיושב לפי זה מדוע הוצרכנו ללימוד מיוחד מהכאת המצרי לחייב מיתה, הלא שם אין מדובר בהסכמת המוכה, ואם כן כבר ידענו שחייב מיתה משום מצות דינין שנאמר להניח נח. [ויש מקום לדון ולומר שהיה עבדו, ועל כן אין שם חיוב מצד הכאה או מצד מצות 'גזל', אם לא שהיה המוכה ישראל].

ב דעת רמב"ם (מלכים י,ו) שעכו"ם שהכה את ישראל חייב מיתה אבל אינו נהרג [דלא כסברת חדושי הר"ן שם]. ומפרש מימרא דר' חנינא 'חייב מיתה' - בידי שמים, וכפי שפירש דבריו בתשובה (קמט) שכן משמע לשון 'חייב מיתה' שאינו נהרג בידי אדם, וכן כתב (בהל' מלכים י,ט) לענין גוי ששבת או שלמד תורה שאמרו 'חייב מיתה' - מיתה לשמים, אבל אינו נהרג מפני שאינו בכלל שבע מצוות. ויש לבאר ששלושת האיסורים הללו אין ענינם השחתת עולם כמו שבע המצוות שנהרגים עליהם משום תיקון ישובו של עולם (וכפי שיבואר להלן) אלא ענינן משום שמתדמה לישראל ומשוה עצמו אליהם, שנקל בעיניו להכותו, או שומר את השבת שניתנה לישראל ולא לזרים, או עוסק בתורה שהיא מורשה לקהלת יעקב לבדם.

זכתב הכסף-משנה, דלהרמב"ם קרא ד'ויפן כה וכה ויך' - אסמכתא בעלמא היא. ופירוש דבריו שבעצם הרגו משה מפני טעמים אחרים, מפני שבא על שלומית בת דברי ועוד, כמובא במדרש, רק הביאו מקרא זה כאסמכתא לכך שהמכה את ישראל חייב מיתה לשמים, ולעולם מצד חטא זה לבדו לא היה הורגו בידיו. או נפרש כדברי מהרי"ל דסקין והגרי"ז שלכך אמרו במדרש שהרגו בשם המפורש [מדכתיב 'הלהרגני אתה אומר'] משום שלא היה מחויב מיתה בידי אדם [ובזה ביארו דברי המדרש 'וירא כי אין איש' שראה שאין איש עתיד לצאת מזרעו שיתגייר. והלא המחויב מיתה בידי אדם מומת מיד בלא התחשבות בעתיד - אלא לפי שלא היה מחויב מיתה בידי אדם. וכבר קדם בזה המהרש"א בח"א סנהדרין נח]. או י"ל כמו שחידש האור-שמח שם, שהואיל ונתחייב מיתה בידי שמים, מותר לכל אדם להרגו כדי להציל את ישראל מהכאה.

והנה לפי דעת הרמב"ם קשה טובא הקושיא דלעיל: מדוע גוי המכה ישראל או את הגוי, אינו נהרג בידי אדם, והלא הרמב"ם מדבר כשאין המוכה מוחל, וכן מפורש בהלכות חובל ומזיק (פ"ה ה"ג) שעכו"ם שהכה את ישראל חייב מיתה שנאמר ויפן כה וכה ויך את המצרי - והלא ודאי מיירי קרא במכה שלא ברצונו, ועם כל זאת כתב שאינו נהרג בידי אדם אלא שמחויב מיתה לשמים.

ואם כי לדעת הרמב"ם - דלא כהרמב"ן - שמירת דיני המשפטים אינה בכלל מצוות הדינין שנצטוו בני נח, אלא מצות דינין היא

א אמר רבי חנינא, גוי שהכה את ישראל חייב מיתה שנאמר ויפן כה וכה וירא כי אין איש ויך את המצרי וגו' (סנהדרין נח). וכתב בחדושי הר"ן: משמע דמדן גזל מייטנין לה, דמה לי חבל בגופו מה לי חבל בממונו. ולפי זה לא שנא אם הכה גוי או ישראל, והרי מהיכא ילפינן לה - מהמצרי שהכה איש עברי, ושניהם היו בני נח. אך לא משמע כן אלא 'הכה את ישראל' דוקא, שאעפ"י שעדיין לא קבלו התורה, כבר היו להם מצוות יתירות על בני נח. ועוד, שאם גם המכה גוי אחר חייב, למה מנו בכלל שבע מצוות 'שפיכות דמים' הלא כל מכה חייב - אלא ודאי דוקא מכה ישראל חייב מיתה ממש כמו שהרגו משה רבינו ע"ה. עד כאן מדבריו. [במה שכתב שהיה להם דין ישראל קודם מתן תורה, כבר האריך בדבר הפרשת-דרכים, והביא כן מהרמב"ן ועוד ראשונים. ואכ"מ].

הרי מבואר למסקנת הר"ן שגוי שהכה את חברו אינו חייב כמו הגוזלו, שכן משמע מדברי ר' חנינא. ויש להקשות על מה שכתב הרמב"ן בפירוש התורה (וישלח) שמצוות הדינים הנמנית משבע מצוות בני נח ושחייבים עליה מיתה, אינה העמדת דינים גרידא [כדברי הרמב"ם (בהלכות מלכים ט,יד) שלכך נתחייבו כל בני שכם הריגה מפני שלא העמידו דינים לשפוט את שכם], שזו מצות עשה היא ואין בן נח נהרג עליה מפני שאינה 'אזהרה', אלא מצוות הדינין היא שמצווים 'בדיני גנבה ואונאה ועושק ושכר שכיר ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחברו ודיני מלוה ולוה ומקח ומכר וכיו"ב, כענין הדינים שנצטוו ישראל. ונהרג עליהן אם גנב ועשק או אנס ופתה בו של חברו או שהדליק גדישו וחבל בו וכיוצא בהן'. הרי מפורש בדבריו שבן נח חייב על חבלת חברו, וא"כ קשה מדוע אמר ר' חנינא בן נח שהכה את ישראל חייב מיתה, ולמה הוצרכו לילפותא מיוחדת מהכאת המצרי, הלא בכלל הדינים הוא ואף בחבלת גוי אחר חייב (כן הקשה המנחת-חינוך מט). גם קמה קושיית הר"ן מדוע מנו 'שפיכות דמים' כאחת משבע מצוות והלא כל הכאה אסורה. ועוד הקשה בקונטרס קבא דקשייתא (יח) על דברי הרמב"ן, מדוע צריך דין מיוחד לבן נח שחייב על הריגת עוברין, תיפוק ליה מצד חבלת האם.

עוד קשה (קושיית ספר חמדת ישראל לג"ר מאיר דן פלוצקי בעל כלי-חמדה, בקונטרס ז' מצוות בני נח) מדברי הרמב"ן עצמו בסדר נח שפירש 'דמכם לנפשתיכם' - הדם שהוא לנפש בכס אדרוש, ורמז כי רק על שופך הנפש מחייב מיתה, לא על דם האברים שאין הנשמה תלויה בהם. כיצד יתקיימו דבריו אלו עם דבריו הנ"ל שגוי שחבל את חברו או הצית את גדישו חייב מיתה משום מצות 'דינין' שנהרגים עליה.

היה אפשר לתרץ הקושיות על דרך הפשט, כפי שכתב בנו של בעל הכלי-חמדה (במפתחות שבסוף חמדת ישראל) לתרץ הקושיא הנ"ל מהריגת עוברין, שצריך קרא לחייב באופן שנעשה הדבר בהסכמת האם, שאז אין לבוא מטעם חבלה באם מאחר והיא מוחלת, רק מטעם שפיכות דמים. כמו כן נאמר שלכך צריך מצוה מיוחדת לאסור שפיכות דמים בב"נ, שאם מטעם חבלה גרידא כשאר דינין ומשפטים, היתה מועילה מחילה, ובא הכתוב לאסור שפיכות דמים בכל אופן. וכן קושיית הג"ר מאיר דן הנ"ל

א ויש להסתפק אם מועילה מחילה בזה גם לאחר המעשה, כי חיוב המשפט הוא לחברו וכיון שמתרצה בדמים ואינו חפץ במיתתו של המכה, סגי בזה לפטרו [לפי"ז התירוץ מיושב שא"ז אוקימתא רחוקה בדברי הרמב"ן], או שמא כיון שבשעת מעשה לא נתרצה כבר נתחייב, וכן משמע לכאורה ממה שאמרו בגמרא (סנהדרין נו) בגו"י שגזל פחות מש"פ מישראל, כיון שבשעת הגזל יש לו צער אעפ"י שמוחל אחר"כ חייב. ושומר רק גבי גזל אמרו כן אבל דינין שאני.

וא"כ ודאי נכלל הדבר באחת ממצוותיו, 'גזל' או 'דינין', ואם כן מדוע אינו נהרג על חבלה כזו כשם שנהרג על כל שאר מצוותיו. **עוד** יש להקשות, לדברי הרמב"ן שבכלל מצות הדינים כל דיני המשפטים שנאמרו בישראל - מדוע יצאה מצות 'גזל' להימנות לעצמה, והלא גם היא בכלל שאר כל המשפטים שבן נח חייב עליהם. [בשלמא שפיכות דמים אצטריך לגוונא דמחל וכנ"ל, אבל בגזל הלא מדובר רק כשאינו מוחל ואם כן תיפוק ליה שנהרג עליו מצד מצות דינים].

א עוד יש לשאול, מדוע לא כתב הרמב"ם בפרט את שבע המצוות, ולא בשאר מקומות, שבן נח מצווה להישמע למצות הדיינים, ואף כשהביא המצוה להושיב דיינים (בפ"ט הי"ד) כתב 'לדון בשש מצות אלו' ולא הזכיר את חובת המשפט והציות לו, ועונש העובר עליו. הלא דבר הוא.

ולבאר זאת יש להקדים את יסוד הגר"ש (שערי ישר שער הפ"א ואילך) ביישוב קושית מהר"י באסן, מדוע כל ספק ממון אינו נידון כספק איסור גזל. ופירש שמלבד מערכת המצוות שבתורה ישנה מערכת המשפטים, הקובעת את דין הממון - כמציות ולא כמצוה - למי הוא שייך, מי הוא החייב וכו'. ודין המשפט מצד עצמו מחייב את האדם לנהוג כפי תורת המשפטים, ואולם בנוסף לכך ישנו איסור 'גזל' השייך למערכת המצוות והעבירות, וענין המצוה הזו לנהוג כפי חיובי תורת המשפטים, שאותו ממון שנקבע מצד דין המשפט של מי הוא, אסור לגזלו. הוי אומר: איסור גזל ענינו מצוה שלא לעבור על חוקי המשפט אשר גם הם מחייבים מצד עצמם. ולכך בכל ספק ממון עלינו לדון תחילה את דין הממון מצד חוקי המשפט ורק לאחר שנקבע דינו לפי כללי המשפט, חל עליו איסור גזל - זהו הטעם שספק ממון לקולא למחזיק ולא לחומרא כספק-איסור.

והוביח זאת מדברי ר"א ממייץ בעל היראים (הובא במג"א תרלז סק"ג) שאפילו למאן דאמר גזל עכו"ם מותר, הממון הנגזל ממנו אינו שייך לגזלן ואינו יוצא בו ידי חובת 'ולקחתם לכם'. והיינו טעמא, כי אעפ"י שבממון זה אין איסור גזל, מ"מ תורת המשפט כדקיימא קיימא, והרי הממון שייך לבעליו. וכן בדין הפקעת הלוואתו שמוותרת [גם למאי דקיי"ל גזל עכו"ם אסור מהתורה], אמר הגרש"ש"ק שודאי החוב קיים כי כן הוא חק המשפט, אלא שמוותר להימנע מלשלמו, ונפקא מינה שאם הנכרי יתגייר או ימכור חובו לאחר - צריך לשלם לו. וכן י"א לענין אבידתו, הגם שמוותרת - נשאתר שלו.

ד ואף לדעת החולקים וסוברים שיוצא בזה ידי 'לכם' [וכן נקט באב"י (יו"ד קס"ד), להלכה עפ"י הרמ"א בחו"מ רפ"ג, וכתב שהיראים יחידאה בזה] - י"ל שאינם חולקים על עיקר היסוד אלא סוברים הואיל ומותר לעשות בו ככל רצונו לעולם, גם לכלותו ולהאבדו, הרי זה בגדר 'לכם'. ושמועתי מהגרש"ש"א וצ"ל שאף לדעת החולקים על היראים, אפשר שאם יחזור הגוי ויחטפנו, אינו נחשב גזלן, והיינו טעמא כי בעצם ממון שלו הוא חוטף. וע"ע בשיעור ס אות ???

ה ע' רמ"א חו"מ שמו"ב, וע"ש בש"ך ובחזו"א ב"ק סק"ה.

ו כן הוכיחו האחרונים מדברי הר"ן בנדרים כח ועוד. ע' בתדושי הגר"ח ב"ק (רלב); חדושי הגר"ש ס"י יח; חדושי הגר"ט מב; חזו"א ב"ק י"ק ס"ק ה טו, ס"ל טו סקל"ט. [וילע"ו לפי"ז שמא יאה בזה דינא דשעבודא דר"ג ויתחייב לשלם לישראל שהלוה לעכו"ם, אעפ"י שהלוה לעכו"ם לאחר שיהיה בדעתו של זה שלא לשלם. ובשער משפט (שמו"ח סק"ג) נקט שבאופן זה ליכא שעבודא דר"ג].

ז עש"ך י"ד קמ"א בשם הב"ח. אך בגיליון מהרש"א שם הקשה מתוס' בכתובות דמשמע שקנה. וכן נראים דברי החזו"א (ב"ק י"ד), וכן הוכיח בשערי ישר (ד, ח, כ"ה) והנה יש לעיין. ונימק, דכל שהמוצא אינו מחויב בהכרח והשבה, הוי כאבודה ממנו ומכל אדם דצ"א יצא. וכן באג"מ (חו"מ ח"א פב) נקט שאף להיראים נעשית האבידה של ישראל.

הציווי להעמיד להם דיינים, לא ציות הדין הפרטי, אך כבר ביאר החתם-סופר בתשובה (ח"ו י"ד) שאין נפקותא בין הרמב"ם והרמב"ן לדינא, כי אף להרמב"ם חייבים לחוקק להם חוקים להעמיד הדין על תלו, ובן נח שעובר על דיניהם חייב משום מצות 'גזל', שאם לא תאמר כן נמצא שהעמדת הדיינים אין בה כל תועלת - אלא ודאי חייבים הם לצייט לדייניהם ולחוקותיהם המשפטיים. [ומאידך - כתב - אף לדעת הרמב"ן שנחלק עם הרמב"ם, אין כוונתו שמצווים בכל פרטי דיני המשפטים האמורים בתורתנו (וכבר נסתפק בעיקר הדבר בשו"ת הרמ"א (י) וצדד לתלות בזה מחלוקת האמוראים), ולא כתב הרמב"ן שמצווים בדיני השומרים וכו' אלא 'כענין הדינים שנצטוו ישראל' אך לא בדיניהם ממש]. וכן כתב החזו"א (ב"ק י). והרי מפורש בכ"מ שיש להם מערכת משפט והם נידונים ב'דיניהם' - אם כן נמצא שבן נח חייב מדין תורה בשמירת משפטים בין לדעת הרמב"ם בין לדעת הרמב"ן.

ואם כן, כיון שאיסור חבלה נכלל במצות 'גזל' לדברי החת"ס, והרי בן נח נהרג על כל אחת משבע מצוותיו כמבואר בגמרא וברמב"ם, אם כן מה פשר דברי הרמב"ם שבן נח שהכה את ישראל אינו נהרג.

ולבאורה התירוץ מבואר בדברי הרמב"ם עצמו, במה שכתב 'ועכו"ם שהכה ישראל, אפילו חבל בו כל שהוא...' ומה רצה בתוספת תבות אלו - אלא לומר שמדובר בהכאה או בחבלה שאין בה שום הפסד ממוני [אף לא פחות משווה פרוטה שב"נ נהרג עליו]. הא בחבלה שיש בה הפסד, חייב כדין גזל וכדברי החת"ס. וכן רצה לדייק בחמדת ישראל.

אלא שלבסוף כתב שם שמסתימת דברי הרמב"ם אין במשמע שבן נח נהרג על שאר דינים אלא על הגזל. ואמנם רוח ה' דבר בו, כי האמת תורה דרכה שתבות 'כל שהוא' אינן מלשון הרמב"ם, כפי הנראה מכתבי היד הקדומים (כמובא במהדורת ר"ש פרנקל), וכן הגירסה המובאת במאירי ובמגדל עוז - ללא תבות אלו. וע"כ כן נראה שלדעת הרמב"ם אין בן נח נהרג על המשפטים מפני שאינם בשבע המצוות, ולכך פטור הוא על כל חבלה, גם אם יש בה נזק ממון - שאין החבלות ושאר המשפטים כלולים ב'גזל'. ורק בהכאת ישראל חייב הגוי מיתה לשמים מטעם אחר וכנ"ל. **ולדברי** הרמב"ן שבן נח נהרג על חבלת חברו, ניתן ליישב כדברי בעל כלי-חמדה שר' חנינא מיירי בהכאה שאין בה הפסד ממון ולכך הוצרך למקור מיוחד בהכאת ישראל, כי מצד מצות 'דינים' פטור הואיל ואין שם נזק ממון הלכך אין הכאה זו נכללת במצות הדינין.

בן אמנם ניתן ליישב, אבל לכשנדקדק בדבר נראה שאין צריך לכך כי קושיא מעיקרא ליכא, דהנה דעת הרמב"ם צריכה באור; הלא ודאי לא יעלה על הדעת שבן נח מותר לקטוע אבר של חברו,

ב וכן צדד בקי"א (סנהדרין ס"ו י"ד) בדעת רש"י והרמ"ה. ע"ש. וע"ע העמק שאלה ב, ג, ומשיב דבר ח"ה ס"ו י"ג, ובמכתבים שבסוף חרושי מורן ר"ז הלוי על הרמב"ם. ובבית ישי (קו, א א - ג במהדורת החדושי) כתב שלהרמב"ם מחוקקים להם נימוסים לעצמם כדי לקיים הדין, ולהרמב"ן מצווים כדיני המשפטים שנאמרו בפרשת משפטים כפי פשוטו של מקרא, ולא כפי קבלת חז"ל ודרשותיהם - שבתושבע"פ אין לנכרים חלק ונחלה ועל זה נאמר 'משפטים כל ידועים'.

ג ובהוה מבואר מדוע בהל' חובל לא פירש הרמב"ם שאינו נהרג אלא סתם 'חייב מיתה' - כי אכן נהרג בחבלה שיש בה נזק ממון, והרי שם מיירי הרמב"ם גם בחבלות אלו, ע"ש. אך נראה שאין זו קושיא, כי אין שם מקומו לדון בהלכות בן נח ובחייבו.

וציינו לדברי הרמ"ה (בב"ב פ"ב סימן קז) שמקורו מ'ואהבת לרעך כמוך' או גם משום 'ולפני עור לא תתן מכשל'. ובמיוחד לרמ"ה בגטין (נג): הוסיף שאפילו בהזק שאינו ניכר שפטור מלשלם, אסור מהתורה משום 'ואהבת' ומשום 'לא תשנא את אחיך' וכתב 'וחי אחיך עמך', ואפילו אונאת דברים אסורה, כל שכן הזק ממון. והנה כל אלו הן מצוות לשמים ולא מצוות ממוניות לחברו כגון החזרת רבית וכד' כנ"ל.

אך בדברי רש"י בפרק לא יחפור (ב"ב כב:) מבואר שהבא להעמיד סולם סמוך לשוכך חברו, הלה תובעו לעכב את העמדת הסולם שמא ייגרם ע"י כך נזק שתעלה הנמיה ותטרוף. ומבואר שהאיסור להזיק אינו מצוה שבין אדם למקום גרידא, אלא חברו בעל דבר לתבוע הרחקתו. ואפשר לפרש על פי מה שכתבו הראשונים שיש באיסור להזיק משום איסור לא תגזל (כמובא בפירושו רבנו יונה לאבות. וכן מבואר בתורא"ש גטין נג ובחדושי הר"ן בסנהדרין נח הני"ל).²

ואולם הגר"ח פירש (הובא בברכת שמואל ריש ב"ק) דמפרשת נזיקין גופא שמענו איסור להזיק, מדכתיב 'ולא ישמרנו' ולא יכסנו' - זהו המקור שצריך לשמור שלא יזיק. ונראה מוכח כדבריו ברמב"ן בפרשת וישלח המובאים לעיל, מכך שבן נח נהרג על הדינים האמורים בואלה המשפטים - הרי שחיוב הממון האמור בפרשת משפטים מחייב את האיסור להזיק. וכן יש סיוע לכך בדברי רבנו חננאל (ב"ק טו): 'ולא הזהירה התורה לשמור אלא המועד שנאמר בו ולא ישמרנו בעליו'. וכן נמצא בדברי ר"י בן מגאש (בלקוטים ריש ב"ק. לע' בפנים) שהביא קרא ד'ולא ישמרנו' ולא יכסנו'. וכבר ציינו (אהלי ישועה סי' מט) לדברי הגמרא בזבחים (סו.) שהקשו על דברי האומר 'לא יבדיל' האמור בחטאת העוף היינו שאין צריך להבדיל אבל רשאי, אלא מעתה גבי בור דכתיב 'ולא יכסנו' הכי נמי שאין צריך לכסות. ודחו: 'הכי השתא, התם כיון דכתיב בעל הבור ישלם עלויה הוא דרמי לכסויי, אבל הכא' וכו'. הרי שמעצם חובת התשלומין האמורה בפרשה שמענו איסור ב'ולא יכסנו', וכדברי הגר"ח.

וי"ש לעמוד על דברי הגר"ח שלמד איסורא מחיוב הממון, הלא מצינו גרמא בניזקין שאסור ופטור, וכן הזק שאינו ניכר וכד', ומאידך מצינו חיוב תשלומין בלא איסור, כגון ההיא דאמרין בב"ק (י) פותקין ביבותיהן שאפילו בימות הגשמים שעושים כן ברשות, אם הזיקו חייבים לשלם, ולמדו משור ההולך ברשות הרבים ברשות ואעפ"כ אם הזיק חייב, ע"ש (כן הקשה בקה"י ב"ק א והוכיח מזה שאין האיסור שייך לדין התשלומין אלא מקורו ממק"א). וכן מורים פשטות הדברים בכמה וכמה מקומות שיש אופנים שאין איסור על האדם ואעפ"כ חייב לשלם; בחדושי הר"ן (סנהדרין פה) כתב שאעפ"כ שאין איסור להזיק את הרשע, אם הזיק חייב לשלם. ובספר יראים חולק. ופירש הגרא"ו (קובץ שעורים ב"ק אות קו) שנחלקו בשאלה זו, האם התשלומין תלויים באיסור אם לאו. וכן יש להוכיח מדין הרחקת תנור וכד' שאעפ"כ שעשה ברשות אם הזיק חייב (אם כי יש מקום לדחות בדוחק). וראיה אלימתא יש מדין אדם מועד לעולם שלדעת הרמב"ן חייב אפילו באונס גמור, הגם שנהג כדיון ולא עשה איסור. ואם כן היכן שמענו איסורא ב'ולא ישמרנו'?

יב או גם כמוש"כ אחרונים (ערש"ש כתובות יח, חלק"כ וקה"י שם) שחיובו נלמד ממצות השבת אבידה, שגם היא מצוה לחברו.

והבחנה נוספת בין דין המשפט לדין המצוה, באה לידי ביטוי בחילוק שבין הוראת איסור והתר שעיניה רק כגילוי ההלכה למי שאינו יודע, ואם יתברר לשואל שלא כפי הוראת המורה - עושה כפי המבורר לו, ובין דין הדין שאינו כמוסר ידע בלבד אלא הוא זה הקובע את הדין ומחילו, ולכן אפילו טעה בשיקול הדעת דינו דין, כי בתורת המשפט נקבע הדין כפי משפט השופט, מפני שענין המשפט הוא לדון בין תובע לנתבע ולא בין אדם למקום, ומשום כך תפקיד השופט בין שניהם הוא ענין השתררותי במהותו, שעל כן יש לו כח לקבוע את הדין, לא לגלותו בלבד".³

לפי זה מתורצת השאלה מדוע השמיט הרמב"ם דין המשפטים בשבע מצוות בני נח - כי אמנם ודאי תורת המשפטים מחייבת גם אותם, אבל אין היא כלולה בשבע 'מצוות' בני נח, כי חיובי המשפט אינם שייכים למערכת מצוות ועבירות.

עוד זאת ייסד בשערי ישר (ה,ב), שבתוך מערכת המצוות גופא יש להבחין בין מצוות שחיובן לשמים למצוות שיסודן חיוב לחברו; הנה דעת הרבה מהראשונים (בר"פ איזהו נשך) שהחזרת רבית קצוצה איננה חוב ממון רגיל, ואין בית דין יורדים לנכסיו רק כופים אותו להחזיר משום מצות 'וחי אחיך עמך', כדין כפיה על המצוות האמור בסוכה ובתפלין. ואעפ"כ מצינו לאותם ראשונים (הרשב"א, הריטב"א) שאם הלווה תבע את המלוה על הרבית והלה הודה במקצת - חייב לישבע שבועת התורה, אעפ"כ שאין זה ממון של חברו שתובעו הלה 'ממוני גבך'.⁴ ובאר הגר"ש שאמנם אין כאן חיוב משפטי אלא מצוה, אבל אין זו בגדר מצוה לשמים גרידא אלא מצוה ממונית לחברו, ועל כן חברו 'בעל דין' לתבוע את החזרת הרבית, ויש לו טענת שבועה וכד' עליו. ויש אומרים דמהאי טעמא מועילה תפיסת הלווה לזכות ברבית (ע' בזה בשיעורי הגר"ש רוזובסקי גטין יד. ושם צדד גדר זה במצוות נוספות; הענקה לעבד עברי, ומצוה לקיים דברי המת). ואין זה דומה למי שושבע שיתן ממון לחברו ואח"כ מסרב לקיים שבועתו, שאין חברו בעל דין לתבועו כי חיובו הוא לשמים ולא לחברו, ובזה אין קיים דין שבועת הדיינין כלל, משא"כ מצות 'וחי אחיך עמך' בהחזרת רבית הריהי מצוה ממונית כלפי חברו.

נמצינו למדים אם כן שבמערכת המצוות גופא, ישנן מצוות שגדרן בין אדם למקום בלבד [ואעפ"כ שהן שייכות לחברו, כגון 'ואהבת לרעך כמוך' או איסור אונאת דברים וכד'"], ואין חברו בעל דין לתבוע עליהם, וישנן מצוות לחברו, אעפ"כ שאין לחברו זכות ממון כלפיו מצד תורת המשפט.

ד והנה כבר התחקו המפרשים על מקור האיסור להזיק את חברו [כמבואר בכמה מקומות בש"ס, ע' קדושין מב: גטין נג ועוד].

ח ונגזר מזה שבדין המשפט, זכאי בעל הדין לטעון לדיינים 'מהיכן דנתוני'. מה שאין כן בהוראות הקשורות למצוות ועבירות, גם אלו שיש להן נגיעה ממונית. ע' בזה כמובא בשיעור ז אות ג מהגר"י אברמסקי.

ט ע' בהרבה בשיעור ז.

י וע' בשיעור עה לענין מצות שמיטת כספים.

יא הגם שבאונאת דברים או בהכשלה בעצה שאינה הוגנת, צריך לפייס את חברו (ע' או"ח תרו"א) - אין זה משום זכות תביעה שיש לחברו אלא שכל שחברו נפגע בגללו ואינו מוחל, אף הקב"ה אינו מוחל אעפ"כ שעושה תשובה, אבל עיקר האיסור הוא בין אדם למקום. [וכן כגיבה, אעפ"כ שהחזיר הממון לחברו נראה שצריך לפייסו על פגיעתו בו, הגם שכעת אין לו שום טענה ותביעה עליו].

הנזיקין נידון כספק איסור ולא כספק ממון, אבל בדברי הר"ח והר"י מגאש יש לפרש שכוונתם לחיוב משפטי. וכן יש לפרש הגמרא בזבחים הנ"ל, מדחייב לשלם משמע שחייב מצד המשפט לכסות את בורו.

זביסוד זה שחייב שמירת נזיקין יסודו בתורת המשפט, יבוארו דברי רש"י (בשבת לא.) על מה שאמרו שם 'ישועות' - זה סדר נזיקין: 'סדר נזיקין - מושיען, מזהיר לפרוש מהזיק ומהתחייב ממון'. הרי שעיקר שמו ומהותו של סדר נזיקין הוא החיוב לפרוש מהזיק. וכיוצא בזה כתב הרמב"ם (בספר המורה ח"ג) שחייב ממון בנזיקין ענינו כדי ששנשמור על ממונו מלהזיק. מזה נראה כמוש"כ שהחיוב להימנע מן הנזק בגוף או בממון, יסודו בתורת המשפט גופא.

ה והנה לפום ריהטא היה נראה לפרש שחייב זה נובע רק מהאמור בפרשת נזקי ממון וכו"ל, אך נראה להוכיח מכמה מקומות שאף בלא דין התשלומין האמורים בפרשה, ידענו שחייב אדם בחיוב משפטי להישמר מלהזיק לחברו.

דהנה כתב המאירי (בב"ק נו) לענין מיני הזק שאינו ניכר וגרמא בנזקין שאמרו עליהם פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, שפירושו חיוב ממון בדיני שמים [ולא שחייב כפרה ועונש לשמים עד שישלם^{טו}]. ע' אבי עזרי הלכות דעות שני גדרים ומשמעויות במושג זה]. והביא מגדולי הדורות שכל שנאמר עליו חייב בדיני שמים פסול הוא לעדות עד שישבי, 'והדברים נראין, שמאחר שהוא חייב להשיב - תורת גזלה חלה עליו עד שישבי'. ומכך שיש דין גזילה בגרמא מוכח שיש לתובע זכות ממונית אצלו^{טז}.

זמקור נאמן שכן הוא הגדר בגרמא בנזקין, נראה על פי מה שכתב בשו"ת אחיעזר (ח"ב ה' וה"ג לו) שבן נח חייב על גרמא בנזקין ועל הזק שאינו ניכר^{טז}, והראה זאת מסוגיות הגמרא. ומבואר הדבר היטב על פי הנראה בכמה מקומות שענין מצוות בני נח הוא תיקון ישובו של עולם והנימוס המדיני. וכשם שבשפיכות דמים אין חילוק אצל בן נח בין מעשה ישיר לגרמא כמבואר ברמב"ם, כך בגזל ממון בבני נח אין חילוק, שאם נפטור את הגורם, הלא יתקלקל ישובו של עולם וסדרו^{טז}. והרי מבואר מדברי הר"ן בדרשותיו, וכן מורים לשונות הרמב"ם כמוש"כ האור-שמח (ונתבאר בארוכה במק"א^{טז}), שגם בישראל, מלבד משפט התורה שעל ידי בית דין, קיים דין המלכות [או כשאין מלכות, הרשות ביד בית דין לדון בדין

טו גדר הזה יש מדייקים מרש"י גטין נג. ע"ע 'עלה יונה' עמ' קצ ואילך. וכנראה נחלקו בדבר הש"ך וקצוה"ח בסי' לב. ונראה שלדעת הסוברים שחייב ממון הוא, חייב בדיני שמים לשלם במיטב הארץ כשאר נזיקין [כדין מוסר שחייב לשלם במיטב, כדמשמע בב"ק ה. ובר"ף וריא"ז].

טז ולפי"ז ראוי לומר דמהני תפיסה בגרמא (עפ"י שער"י ה,טז). ומהרש"ל (ב"ק נו), כתב שמוציאים מידו, שנקט (שם) גדר השני בחיוב לצאת ידי שמים. ולכא"ו מהמאירי אין הכרח אלא שיש לחברו תביעה עליו וכעין גזילה היא ודי בכך להיפסל לעדות [וכמו בהחזרת רבית, שאעפ"י שעשה תשובה על הרבית, כל שאינו מחזיר מסתבר שפסול לעדות. לברור]. ולעולם הוא ענין מצוותי ולא משפטי. וזהו דבר חדש לכא"ו לומר שיש תביעה משפטית שאי אפשר לאכפה בבית דין.

יז וכבר כתב בן החת"ם בחדושויו לע"ז נט: ואולם בראשונים מבואר שאין הנכרי חייב בהזק שאינו ניכר יותר מישראל - ע' בחדושי רבנו יונה שם ובמשמרת הבית להרשב"א בית א ש"א > לברוך בפנים. [ולתרוץ ההוכחה מהסוגיא שם שנכרי שניסך יין יישראל בכונה מותר לקחת ממנו דמים, ומשמע שמיצד הדין חייב הגוי לשלם שאל"כ נמצא ישראל נהנה מהיין - י"ל כיון שבדניהם עכ"פ הם מחייבים אף על הזק שאינו ניכר, כן מסתבר, להלך אנו דנים אותו כפי דיניהם].

יח ויש לדון לפי"ז אף בשאר עבירות דב"נ, שחייב אף ע"י גרמא, כי העיקר מצד התוצאה ההשחתת ישובו של עולם, כך לי בדרך ישירה או עקיפה. אם כי אין הכרח להשוות הדברים כמובן. וע' תומים לב ובקה"י כתובות סוסי' לח.

יט יעוין בהרחבה בשיעורים כח (אותיות ד ה) לה (ד) צד (ג).

ובהכרח שאין כוונת הגר"ח לומר שהחיוב נובע בתולדה מהאיסור, אלא חיוב הממון שחייבה תורה מוכיח שמעשה ההזק מגונה ומרוחק, וממילא שמענו בזה חיוב על האדם לשמור את ממונו שלא זיק, מכך שהתורה חייבה עליו תשלומין וגילתה בזה שהוא מעשה נפסד.

ולתוספת הסבר: התוס' (בכתובות נו ועוד^י) כתבו שאין נחשב 'מלוה הכתובה בתורה' אלא כגון נזקין דמסברא לא הוה מחייבין להו אם לא שחייבתו תורה בפירוש, אבל הלואה אינה 'מלוה הכתובה בתורה' שאינה באה מכח התורה דסברא הוא שיש לו לשלם מה שלוה ממנו. ופירש הגר"ח דבריהם (ע' ברכת שמואל ב"ק יד בענין נהנה), שבהלואה לא המעשה מחייב את הממון אלא התוצאה, כלומר זה שממון אחרים בידי מחייב את החזרתו כדין 'ממוני גבך'. ומטעם זה אמר הגר"ח שאין דין 'קם ליה בדרבה מיניה' בהלואה כי אין זה חיוב על המעשה עד שתאמר הואיל ונתחייב בשעת המעשה עונש חמור, לא נתחייב ממון הקל, אלא חיובו הוא מצד עצם העובדה שממון חברו בידו גם עתה, משא"כ בנזקין החיוב הוא על מעשה הנזק [והרי התוס' ריש בב"ק הביאו מהמכלתא לדון בתשלומי בור משום 'אין עונשין מן הדין'], ולכן יש בו דין 'קלב"מ'.

זוהו גם הטעם לכך שאעפ"י שקטן שהזיק פטור מלשלם כי אינו בר חיוב על מעשהו, קטן שלוה חייב לשלם (רמ"ה, מובא ברא"ש כתובות קז) - כי אין ההלואה חיוב מצד מעשה האדם ואחריותו אלא מצד מה שממון אחרים בידו.

ואם כן לפי גדר זה מבוארים דברי הגר"ח שמחייב התשלומין שאמרה תורה בניזקין, ידענו שהוא מעשה שאיננו רצוי [שלא כהלואה שאין שם ענין 'מצוה' ו'עבירה' מפני שחיובו אינו על המעשה].

אך נראה שחיוב שמירה מלהזיק אינו בגדר 'מצוה' לחברו [כגדר החזרת רבית הנ"ל], אלא נכלל בתורת המשפטים גופא, ויש על חברו תביעה משפטית לשמור על ממונו שלא זיקנו. והוכחה לכך מדברי רש"י (בב"ק ט. וכן הראה הג"ר נחום מדברי רש"י לכל אורך המסכת) והמאירי (במשנה ריש בב"ק) שחיוב התשלומים נובע מכך שלא שמר, לא מעצם הדבר שממונו הזיק. [כידוע חקרו האחרונים בדבר, האם סיבת חיוב התשלומין הוא אי השמירה או משום ממונו המזיק ואילו השמירה מהווה רק סיבת פטור. והגרש"ש"ק כתב עפ"י לשונות הרמב"ם כפי הצד האחרון. ואכן נראה שלשיטתו זו הלך במה שפירש (כן מובא בשמו בחדושי הגרא"ל ח"א ו) שחובת השמירה אינה ענין משפטי אלא מצוותי]. ואם השמירה היא חובה במערכת המצוות, אין נראה שהיא תהווה סיבה לחיוב תשלומין משפטי - אלא מוכח שתורת המשפט מחייבת את השמירה, והיא המחייבת את הממון כשלא שמר. וכן נקט הגרא"ל מאלין (שם) שחיוב שמירה על המזיקין יש בו גם חיוב ממוני מלבד איסור^י.

ואם כי בדעת הגר"ח נראה שכוונתו ב'ולא ישמרנו' לאיסור 'מצוותי', שהרי בא לבאר בזה דברי הרשב"א שספק בדין

יג וע' גם או"ז בב"ק פ"א אות כג.

יד ממוצא הדברים למדנו שאין שייך לפטור אדם מחיוב שמירת ממונו מלהזיק עקב מצוה אחרת המוטלת עליו לקיימה עתה, וכל שכן שאינו נפטר מדין 'עוסק במצוה' - כשם שאין עשה דוחה ל"ת דגיבה וכד'. ופשוט. ומאידך מסתבר שאדם העוסק בשמירת נזיקין, יש לו דין 'עוסק במצוה' מפני צד המצוה שבדבר.

וממונך ושמירתו עליך, הני נמי כח אחר מעורב בהן וממונך ושמירתו עליך²². ותימה, הלא קודם שלמדנו חיוב התשלומין, מנין ידענו ששמירתן עליך. ומוכח שגם אם לא שמענו חיוב ממון בפרשת נזיקין, כבר ידענו שעל האדם מוטלת חובת שמירה שלא יזיק. וכשם שגרמא בנזיקין אף על פי שפטור, אסור מהתורה מצד דין המשפט, ומצד זה חובת השמירה נחשבת עם שאר המאפיינים של הנזיקין, והיינו מפני שחובה זו היא מסעיפי דיני ממונות כאמור.

Ⓢ עתה נשוב לענין הראשון. ודאי לכל הדעות אסור לבן נח לחבול או להזיק לאחר, אלא שנחלקו הראשונים ביסוד האיסור;

לדעת הרמב"ם איסורו הוא משום תורת המשפטים הכוללת בני נח וישראל, ואינו מ'מצוות' בני נח [שעל כן השמיט דין המשפטים בבן נח כנ"ל], ועל כן לשיטתו אין בן נח נהרג על המשפטים שאינם שייכים למערכת המצוות שהוא מוזהר עליהן, משא"כ 'גזל' שהיא אחת ממצוותיו - נהרג עליה. ועל כן לדבריו נכרי המכה את ישראל אינו נהרג אף בחבלה גמורה, שדבר זה אינו כלול בגזל אלא במשפטים. אמנם חייב מיתה לשמים מצד אחר - משום מעלת ישראל ויחודם, וכענין גוי ששבת ושלמד תורה.

ולדעת הרמב"ן גם על חוקי המשפטים בן נח נהרג, שלשיטתו הנם כלולים במצוות 'דינין'. ומכל מקום גם לשיטתו יש חילוק בין המשפטים לשאר מצוות, שתורת המשפטים מסורה בידם לקבוע להם חוקים ועונשים כפי דעתם, הלכך כל שקבעו הם עונש אחר לעובר על החק - דינו כפי שקבעו להם. וכן כתב בחלקת יואב (תנייני יד), משא"כ במצוות - חיובם מוחלט ואינו משתנה לפי משפטים. ומובן אם כן מדוע יצא גזל משאר כל הדינים - כי בניגוד לשאר המשפטים שרשאים לחוקק ולקבוע עונשים כפי דעתם, במצוות הגזל נאמר שחיובו מוחלט ואינו ניתן לשינוי [ובחלקת יואב רצה לומר גם בגזל שהעונש משתנה לפי דינם, ואין נראה כן]²³. ומאותו טעם לא קשה קושית בעל החלק'י ב'קבא דקשייתא' הנ"ל למה הוצרכנו לחיוב מיוחד במיתת עוברין, תיפול"ל מדין חבלת האם - אך לפי דברי עצמו הלא דין חבלה יכול להשתנות לפי קביעתם, משא"כ הריגת עוברים שהוא נכלל בשפיכות דמים, הדין מוחלט ואינו תלוי בקביעתם.

כב אינו יודע כעת מדוע אי אפשר לפרש 'ושמירתן עליך' כתוצאת הדין שאנו באים ללמוד עתה, וכמו 'וכשחוק חב המזיק' דקתני בסופא דמתניתין. אדרבה, כן משמע לפרש שהרי בכל מקום מסיימים בלימוד הצד השווה את סוף הדין שאנו באים ללמוד והרי בכל הסוגיא סיימו ב'ושמירתן עליך' - משמע שזהו הדין שאנו באים ללמוד (וקיצירו בדבר ולא פירשו חובת תשלומין דממילא משמע).

כג ומיושבת בזה קושיית אבי עזרי (מלכים קמא ט, יד) על מה שאמרו בגמ' 'לא נצרכה אלא לכובש שחר שכיר' שאינו גזל גמור וכדפרש"י - ומה בכך שאינו גזל גמור הלא נצטוו גם על כבישת שחר שכיר ודינם בהרג כדברי הרמב"ן. אך לפי האמור נחא שלהרמב"ן כבישת שחר שכיר משום לתא דדינין היא ועל כן מועיל מה שקבעו להם דין אחר, משא"כ מצד 'גזל'.

אלא שעדיין צריך טעם בדבר, מדוע יצא בזה איסור גזל לידון בדין קבוע, ולמה גזלת ממון קטנה תהא חמורה מקטיעת אבר, וכעטנת חדושי הר"ן, מה לי חבל גופו מה לי בכמונו. וגם מאי שנא גזילה מגניבה ועושק שכיר ומוזיק, ועוד יש להקשות למש"כ החת"ס שלהרמב"ם בכלל 'גזל' הוא כל העובר על המשפטים שחוקקו להם, א"כ נמצא שגדל גופא חלוק לשינוי דינים; בגזל ממש - לעולם נהרגים, ושאר כל הגולות הנובעות מדיניהם - עונשם כמשתנה. וצ"ע.

על כן מצד הסברא היה נראה כמש"כ החלקת-יואב שגם עונש הגולין יכול להיקבע לפי דיניהם, ורק כשאננם דנים את הגולין, נהרג הוא בדינו. ומה שיצא הגול לידון בעצמו שנעדר לו מקור מיוחד, והרי להרמב"ן נכלל בדברים - יש מפרשים שבא לאסור אפילו בגוונא דעביד דינא לנפשיה שאין בכך עוולה ולישראל מותר (הנצי"ב בסנהדרין נו). גם "ל כשלווקח באופן שלא הותר לבני אדם להנות בו, כגון הקדש - חייב משום גזל, וכפי שלמדנו זאת (שם) מ'מכל עץ הגן' ולא גזל, והרי לא היה בבעלות אדם אחר אלא הכל ברשות הקב"ה ואעפ"כ הוצרך רשות מיוחדת. וכיו"ב כתב באבי עזרי (מלכים שם) ליישב, מפני שגזל בב"י כולל כל מיני גזלה, גם אלו שאינם שייכים לדיני ממונות כגון גזל נפש ועוד.

המלך] הנעשה לצורך התיקון המדיני. וא"כ נמצא שאעפ"י שגרמא בנזיקין פטור, זהו רק מצד משפט התורה המסור לבית דין, אבל עדיין קיים האיסור מצד דין המשפט הנוסף המסור למלך, שהוא חל בין בבי"נ בין בישראל כאמור, והרי ליכא מידי דאסור לבני נח מהתורה ולישראל שרי, כמבואר בסנהדרין²⁴.

ואבן מפורש הדבר בתשובת חתם סופר (או"ח סוס"י רח): 'אבל מה שלא הזכירה תורה כגון הזק שאינו ניכר - לא הותר חלילה, דרכיה דרכי נועם, אלא איננו בכלל משפטי התורה. והמלך והסנהדרין יראו לפי המקום ולפי הזמן, ואין להתורה עסק בזה. והוא הדין ומכל שכן להסיר המזיקים הרבים הרוצחים בלא עדים וכדומה'.

הרי מבואר שגם באופני נזק שאין בהם חיובי ממון כלל, דין המשפט הכולל ישראל ובני נח, מחייב להימנע מאותם נזקים, כגון בהזק שאינו ניכר ובגרמא. ואם כן י"ל דהוא הדין לענין חיוב שמירת ממון מלהזיק. וכן מתבאר מדברי הרמב"ם (נזיקי ממון ה, א) אודות בהמה שהיא רועה ונכנסת לשדות אחרים והתרה בעל השדה שלש פעמים בבעליה, ולא שמר בהמתו ולא מנעה מלרעות - 'יש רשות לבעל השדה לשחטה שחטיה כשרה ואומר לבעליה בואו ומכרו בשר שלכם, מפני שאסור לאדם להזיק ולשלם מה שהזיק, אפילו לגרום הנזק אסור' - הרי מפורש שקיימת זכות משפטית לאדם לתבוע מחברו שיישמור על ממון מלהזיק, ואותה זכות נובעת מהמניעה המשפטית לגרום נזק לחברו²⁵.

וי"ש ליישב קצת דברי רש"י בגטין (נג) הנראים פלאיים, דלמ"ד הזק שאינו ניכר לאו שמייה הזק, אין בדבר איסורא דאורייתא אלא דרבנן. וכן נקט הפני-יהושע שם בדעתו. ובחדושי חתם סופר שם תמה מאד על הדבר. אך לפי האמור יש לומר שכוונת רש"י רק מבחינת מערכת מצוות ועבירות אין בדבר איסור תורה, אבל מצד דין המשפט ודאי אסור, וכדברי רש"י בב"ב הנ"ל גבי גרמא, שיכול לתבועו להתרחק.

בזה יש ליישב קושי המשנה ריש ב"ק: 'הצד השווה שבהן שדרכן להזיק ושמירתן עליך וכשהזיק חב המזיק לשלם'. ומשמע בלשונות הגמרא שם (ב ג ו) ש'שמירתן עליך' הוא חלק מרשימת התכונות שנסתוו האבות, ומחמתן אנו באים ללמוד דברים הדומים ב'צד השווה', כגון מה שאמרו גבי אבנו סכינא ומשאנו שאנו באים ללמוד מאש: 'מאי שנא אש דכח אחר מעורב בו

כ ועיקר הדבר מבואר בפירוש החוקני (נח, זא), לו שוננו: 'וא"ת איך נענשו דור המבול מאחר שלא נצטוו מצוות? אלא י"ל יש כמה מצוות שחייבים בני אדם לשמורן מכח סברת הדעת אף על פי שלא נצטוו עליהם, ולפיכך נענשו, כמו קין שנענש על שפיכות דמים אע"פ שלא נצטוו על כך'. וע"ע בפירוש הרשב"ם תולדות מוה.

כא אמנם בדעת הראשונים שכתבו ללמוד חיוב שמירה מהאמור בפרשת נזיקין, משמע לכאן שאין ללמוד זאת מדין גרמא. והיינו טעמא כי לא כל הסרת שמירה מממונו הוי בגדר גרמא. וכן יש להזכיר לכאן ממה שנראה ברמב"ם (נזיקי ממון תה), שכן נח פטור מעיקר הדין על נזקי ממון, הגם שגרמא חייב להגרח"ע.

וממש"כ הרמב"ם שיש רשות לשחוט את השור המזיק, אין ראייה אלא שעושה דין לעצמו למנוע נזק, ומניעת נזק היא ודאי זכות משפטית הנובעת מבעלותו של אדם על ממון [וכ"מ ממה שנראה מדברי הרמב"ם (תה), ורבנו יהונתן (ב"ק לח) שב"נ מחויב לשמור את שורו וממנו שלא יזיק אחרים]. אבל אין הוכחה לתיבועה על חיוב שמירה מפני נזק מסופק.

עיקרי דברים לשיעור תקנו - פר' נח ה'תשע"ח

א מצוות בני נח, ענין תיקון ישובו של עולם שלא יישחת, לפיכך אין הפרש בדין בן נח אם מזיק בידיים או בגרמא (כדברי האחיזעור).

ב גם ישראל מוזהר על גרם נזק, מדין המשפט הקיים אף בבני נח. ומדין שמים חייב חיוב ממוני לשלם. ויש אומרים שכל עוד אינו משלם פסול לעדות כדין גזלן.

ג פייבך ביד המלכות או הסנהדרין לחייב לשלם על גרמא כשהשעה צריכה לכך - מדין 'משפט המלך' שענינו תיקון הנימוס המדיני, כדברי החתם-סופר. (ה)

ד חיוב שמירת האדם על ממונו שלא יזיק אחרים, יש בו כמה פנים; מלבד שהוא ענף מענפי מצוות שחיובן לשמים, כגון 'ואהבת לרעך כמוך' וכד', הרי הוא כמצוה שמחויב בה לחברו, אם משום לתא דגזילה (כמוזכר בכמה מהראשונים) אם משום 'ולא ישמרנו' האמור בפרשה (כהגר"ח).

ה מלכך זאת ישנו חיוב משפטי של אדם לשמור שלא יבוא נזק על ידו. ויש להוכיח שאפילו בלא חיוב תשלומין האמור בפרשה, קיים חיוב מתורת המשפט לשמור ממונו, והרי חברו 'בעל דין' לתבעו לשמור על ממונו מלהזיק. ואף באופנים שפטור אם הזיק, כגון בגרמא ובהזיק שאינו ניכר. (ג ד ה)

ו בן נח מחויב בשמירת הדינים והמשפטים שנקבעו בדיניהם [לאו דוקא לפי חוקי המשפטים שלנו - כדברי החת"ס והחזו"א].

ז רענת הרמב"ם נראה שחיוב זה אינו משבע מצוות בני נח אלא נובע מתורת המשפטים המחייבת גם את בני נח [ומצות 'דינין' לדבריו היא העמדת דינים לדון בשש המצוות האחרות]. ולדבריו אינו נהרג על אי שמירת המשפטים, ורק על 'גזל' ואביזריו נהרג, שהוא אחת משבע מצוותיו. ולכן בן נח שחבל בחברו אינו נהרג.

ח רענת הרמב"ן, חובת המשפטים כלולה במצות 'דינין'. ואולם אם לפי משפטם קבוע עונש אחר - דינו כפי שקבעו להם לחק (כמו שכתב בחלקת יואב), מאחר וגדר מצות דינים הוא למנוע השחתת עולם בהעדר חק ומשפט. שונה הוא הגזל שבו אין הדין משתנה לפי קביעת דיניהם. וכן בשפיכות דמים. ובזו אפילו מחל הלה ונתרצה בהריגתו - חייבים.

ט חיוב מיתה בגוי המכה את ישראל, אינו משום השחתת עולם כמצות דינין, אלא ענינו משום השוואת עצמו לישראל וזולזול בו, ולכך לדעת הרמב"ם [שלא כסברת הר"ן] דינו מסור לשמים ולא בידי אדם, כגוי ששבת או למד תורה. (כו)

